

*Висоцький Б. М.,
аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Пенітенціарної академії України*

ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ ПІД ЧАС МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПО КРИМІНАЛЬНИМ ПРОВАДЖЕННЯМ СЕРЕД ІНШИХ ФОРМ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Анотація. Стаття присвячена аналізу проведення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. У сучасних умовах глобалізації міжнародна злочинність, зокрема транснаціональна організована злочинність, тероризм і кіберзлочини, створює нові виклики для національних систем правосуддя. Ефективна боротьба з цими явищами вимагає узгоджених зусиль держав і чітко визначених механізмів співпраці. Основним акцентом статті є дослідження процесуальних дій, які забезпечують як доказову базу, так і дотримання прав людини під час провадження.

Автор звертає увагу на те, що міжнародне співробітництво в кримінальних провадженнях охоплює широкий спектр форм, серед яких міжнародна правова допомога, екстрадиція, перейняття кримінальних проваджень, виконання вироків та інші. Ці форми регулюються як національним законодавством України, так і міжнародними договорами, зокрема, статтею 542 Кримінального процесуального кодексу України. Водночас автор зазначає, що відсутність уніфікованих критеріїв і відкритість переліку форм співробітництва створюють труднощі для практичної реалізації цих норм.

У статті аналізуються правові та процедурні особливості проведення процесуальних дій у міжнародному співробітництві. Наголошується, що ці дії відрізняються від інших форм співпраці своєю правовою природою та специфічними вимогами, які стосуються збирання доказів, забезпечення їхньої допустимості та дотримання прав учасників процесу. До таких дій належать допити, обшуки, експертизи, вручення документів, а також інші заходи, спрямовані на отримання чи перевірку доказів.

Автор наголошує, що процесуальні дії повинні бути виокремлені як самостійна форма міжнародного співробітництва через їхню специфічну правову природу та ключове значення для забезпечення ефективності кримінального правосуддя. Це дозволяє не лише вдосконалити взаємодію між державами, а й підвищити гарантії дотримання прав людини та процесуальних стандартів. Виокремлення процесуальних дій сприяє створенню чіткої нормативної бази, що враховує особливості їхньої реалізації в контексті міжнародного права.

Крім того, автор аналізує міжнародну практику і законодавство інших держав, зокрема Польщі, в частині регламентації форм міжнародного співробітництва.

У висновках статті акцентується увага на необхідності вдосконалення законодавства України в частині визначення та регламентації форм міжнародного співробітництва. Автор наголошує на важливості розробки уніфікова-

ної термінології та чіткої класифікації форм співпраці для забезпечення їх ефективного застосування.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, процесуальні дії, кримінальне провадження, правова допомога, екстрадиція, законодавство, міжнародна практика.

Постановка проблеми. Глобалізація та зростання кількості злочинів із міжнародним елементом, таких як транснаціональна організована злочинність, тероризм та кіберзлочини, створюють необхідність для ефективної міжнародної координації. Без належно визначених форм співробітництва ефективність правосуддя знижується, що ускладнює боротьбу з міжнародною злочинністю. Відсутність уніфікованих критеріїв і стандартів у міжнародних угодах спричиняє правові прогалини, різночитання та суперечності в їхньому застосуванні, що може призвести до конфліктів між юрисдикціями, затримок у розслідуваннях і ускладнень при виконанні судових рішень.

Процесуальні дії є важливими для збирання доказів і забезпечення принципу справедливого судочинства. Розуміння їхнього місця в системі міжнародного співробітництва сприятиме кращій організації міжнародних слідчих заходів, покращить взаємодію між державами і підвищить ефективність кримінального правосуддя. Вказане і обумовлює актуальність та значущість теми дослідження.

Стан дослідження. Дослідження окремих проблем міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні вивчалися у працях А. Б. Антонюк, Є. М. Блажівського, В. В. Зуєва, І. В. Лукашука, Т. О. Мудряк, А. В. Підгоринської, М. І. Пашковського, В. В. Сердюка, І. І. Сливича, Ю. Б. Стринатко, О. М. Толочка, А. В. Шевчишена та інших. Проте й на сьогодні не вирішено всі спірні питання та не досягнуто однастайності щодо форм міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

Мета статті полягає у з'ясуванні місця проведення процесуальних дій під час міжнародного співробітництва по кримінальним провадженням серед інших форм міжнародного співробітництва.

Виклад основного матеріалу. Міжнародне співробітництво у кримінальних провадженнях значною мірою базується на взаємодії правоохоронних органів різних держав. Така діяльність регулюється нормами міжнародного і національного права та спрямована на захист законних інтересів, прав і свобод особистості, суспільства, держави і міжнародної спільноти від злочинів, які мають міжнародний чи транснаціональний харак-

тер, або посягають на внутрішньодержавний правопорядок. Однак, зусилля однієї держави чи навіть групи держав часто виявляються недостатніми для ефективної протидії подібним злочинам [1, с. 211]. У зв'язку з цим, вирішення таких завдань здійснюється у спеціальних формах, які визначені як національним, так і міжнародним правом.

Особливістю міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства є те, що воно виходить за межі національного кримінального процесу і потребує застосування спеціального підходу. Такий підхід не характерний для внутрішньодержавного правового регулювання та передбачає встановлення особливих правил. На думку О. Г. Волеводза, це проявляється у визначенні специфічного порядку взаємодії, особливих вимог до форми, змісту і процедури виконання запитів, а також у регламентації підстав для відмови у правовій допомозі та умов використання інформації, переданої іноземним державам. Законодавче регулювання цього особливого порядку є необхідним для всіх форм співпраці у межах кримінального судочинства [2, с. 15].

Міжнародне співробітництво у кримінальних справах охоплює широкий спектр питань, що відображається у його різноманітних формах. Ці форми можна розглядати як зовнішній прояв змісту співпраці, що конкретизується у процесуальних діях, які запитувана держава виконує на підставі запиту компетентного органу іншої держави.

Слід зазначити, що в науковій літературі приділено недостатньо уваги визначенню поняття «форма» та «процесуальна форма міжнародного співробітництва». З представлених, на нашу думку, найбільш вдале визначення форми міжнародного співробітництва надано А. В. Підгоринською, яка під процесуальними формами міжнародного співробітництва під час кримінального провадження розуміє «зовнішній вираз, прояв узгодженої або сумісної діяльності, що виражається у визначеному кримінальним процесуальним законодавством порядку провадження окремих процесуальних дій та порядок прийняття та виконання процесуальних рішень, із урахуванням особливостей та відмінностей кожного з проваджень, обсягу, суб'єктів та предмету правового регулювання, а також наявності специфічної мети» [3, с. 118].

З зазначеного вище вбачається, що форми міжнародного співробітництва повинні бути закріплені в чинному кримінальному процесуальному законодавстві. На даний час статтею 542 КПК України визначено обсяг міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. Український законодавець закріпив, що «міжнародне співробітництво під час кримінального провадження полягає у вжитті необхідних заходів з метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб та виконання вироків» [4]. Також законодавством визначено, що перелік заходів не є вичерпним, міжнародним договором України можуть бути передбачені інші, ніж у КПК, форми співробітництва під час кримінального провадження.

Вивчення положень Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24.05.1993 р. [5] дозволяє виокремити: перейняття кримінального переслідування,

видачу з метою переслідування або виконання покарання, виконання рішень з кримінальних справ, так і процесуальні дії в рамках правової допомоги.

Звернемо увагу, що польський законодавець в Розділі XIII Кримінального процесуального кодексу від 06.06.1993 р. [6] під назвою «Провадження у кримінальних справах в міжнародних відносинах» закріплює правові норми, що стосуються імунітетів за міжнародним правом, правової допомоги, вручення документів у кримінальних справах, екстрадиції, а також прийняття і передачі кримінального переслідування.

Після вступу Польщі до Європейського Союзу у 2004 році, положення статей 578-589, 590-607 і 608-615 Кримінально-процесуального кодексу стосуються співпраці у кримінальних провадженнях з країнами, що не входять до Європейського Союзу. Зауважимо, що в рамках Європейського Союзу існують спеціальні правові інструменти, які значно полегшують і спрощують взаємодію між державами-членами. До них відносяться Європейський ордер на арешт та Спільні слідчі групи.

В межах правової допомоги можуть бути проведені необхідні заходи, зокрема ті, що перелічені у статті 585 Кримінального процесуального кодексу [6]: 1) вручення листів особам, які проживають за кордоном, або установам, розташованим за кордоном; 2) допит осіб як обвинувачених, свідків або експертів; 3) проведення огляду та обшуку приміщень, інших місць та осіб, вилучення предметів та їх пересилання за кордон; 4) викликати осіб, які перебувають за кордоном, для особистого добровільного з'явлення до суду або прокурора для допиту свідків чи проведення очної ставки, а також доставляти з цією метою осіб, які перебувають під вартою; 5) надання доступу до справ і документів та інформації про судимість обвинувачених; 6) надання інформації про право.

Наголосимо, що в той час як в законодавстві не вживається поняття «форма міжнародного співробітництва», а передбачено обсяг міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, то вітчизняні дослідники аналізуючи ст. 542 КПК виділяють різну кількість форм.

Так, А. Б. Антонюк переконана, що конструкція норм КПК України дозволяє виділити сім форм міжнародного співробітництва під час кримінального провадження: вручення документів; виконання окремих процесуальних дій; видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення; тимчасова передача осіб; перейняття кримінального провадження; передача засуджених осіб; виконання вироків [8, с. 113–114]. Тобто автор підходу вважає, що законодавець виокремлює сім форм міжнародного співробітництва шляхом їх перерахування в статті чинного кримінального процесуального законодавства.

В свою чергу В. В. Зуєв вбачає, що КПК України закріплює чотири форми міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. До них належать: міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій; видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція); кримінальне провадження у порядку перейняття, визнання та виконання вироків судів іноземних держав та передача засуджених осіб [7, с. 36]. Отож науковець обирає більш узагальнений підхід.

В літературі присутні думки про виокремлення міжнародного розшуку як однієї з форм міжнародного співробітництва під час кримінального провадження [9].

Звернемо увагу, що українські дослідники виділяють й інші види міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю:

взаємодію в рамках правової допомоги в кримінальних провадженнях; укладення угод про співпрацю; участь у проведенні оперативно-розшукових заходів, слідчих дій на території інших держав; проведення спільних оперативних розробок і розслідувань; обмін інформацією; участь у міжнародних операціях та проектах співпраці [10, с. 155].

Вищенаведене дозволяє стверджувати, що нині в науці кримінального процесу та спеціальній літературі відсутня єдність щодо визначення форм міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. Це зумовлено кількома факторами. По-перше, у чинному законодавстві, у статті 542 КПК України [4], закріплено форми співробітництва, але вони допускають різні тлумачення. Наприклад, надання міжнародної правової допомоги включає безліч окремих процесуальних дій, таких як допити, обшуки чи вручення документів, що породжує дискусію щодо їх виокремлення як самостійних форм.

По-друге, законодавство передбачає відкритий перелік форм співробітництва, дозволяючи інші механізми, закріплені в міжнародних договорах України. Це ускладнює формування єдиного наукового підходу, оскільки форми співпраці можуть змінюватися залежно від умов конкретних міжнародних угод. По-третє, у літературі спостерігаються розбіжності у термінології та підходах до трактування понять. Деякі дослідники розглядають окремі процесуальні дії, як-от вручення документів чи допити, як самостійні форми співробітництва, тоді як інші відносять їх до складу більш загальних категорій, наприклад, міжнародної правової допомоги.

Крім того, міжнародні договори часто визначають специфічні форми співпраці, які можуть варіюватися залежно від правового контексту. Наприклад, у рамках співпраці з ЄС можуть застосовуватися механізми, такі як Європейський ордер на арешт, які не використовуються у взаємодії з іншими країнами. Усе це ускладнює створення єдиного підходу до визначення форм міжнародного співробітництва та їх класифікації.

Отже, відсутність уніфікованих критеріїв, відкритість переліку форм у законодавстві та залежність від міжнародних договорів призводять до розбіжностей у наукових підходах до цієї теми. Розробка єдиної термінології та чіткої класифікації форм міжнародного співробітництва сприяла б більшій визначеності та ефективності їх застосування у кримінальному провадженні.

На наше переконання, однією з форм міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, яку доцільно виокремлювати як окрему форму, є проведення процесуальних дій, оскільки воно має специфічну правову природу та відіграє ключову роль у забезпеченні ефективності кримінальної юстиції.

Процесуальні дії включають конкретні заходи, такі як допити, обшуки, вилучення доказів, експертизи, та інші дії, спрямовані на збирання або перевірку доказів. На відміну від міжнародної правової допомоги, яка є комплексною категорією, що забезпечує різні аспекти правової взаємодії між державами, процесуальні дії передбачають активне втручання правоохоронних органів або судових установ країни, яка надає таку допомогу. Вони виконуються відповідно до законодавства цієї країни або міжнародних договорів, що регулюють порядок їх здійснення.

Отож міжнародна правова допомога є ширшим поняттям і включає різні форми співробітництва, як-от обмін інформацією або передачу документів, проте проведення процесуальних дій вирізняється особливими процедурними вимогами, що мають бути дотримані для забезпечення прав і свобод учасни-

ків процесу. Вручення документів, наприклад, є важливим, але підготовчим етапом для проведення певних процесуальних дій, таких як допити або судові засідання. Екстрадиція чи тимчасова передача осіб також можуть супроводжувати проведення процесуальних дій, коли особа потрібна для надання свідчень або участі в інших процесуальних заходах. Перейняття кримінального переслідування часто ґрунтується на матеріалах, зібраних у ході міжнародних процесуальних дій. Навіть виконання вироків може залежати від доказів, отриманих у рамках міжнародного співробітництва, зокрема під час проведення слідчих дій в іншій юрисдикції.

Виділення процесуальних дій як самостійної форми співробітництва підкреслює їхню значущість для міжнародного кримінального провадження. Це дозволяє акцентувати увагу на дотриманні процесуальних гарантій, необхідних для забезпечення законності та ефективності таких дій, а також сприяє кращому розумінню і взаємодії між країнами в рамках кримінально-правової допомоги.

Ми звертали увагу на те, що значення інституту проведення процесуальних дій як форми міжнародного співробітництва обумовлено територіальними межами державного суверенітету [с. 60]. Міжнародна взаємодія у сфері кримінальних проваджень загалом і під час здійснення процесуальних дій зокрема дозволяє долати обмеження, пов'язані з суверенітетом, створюючи умови для ефективної боротьби міжнародної спільноти з суспільно небезпечними діяннями, що посягають на блага, захищені кримінальним правом. Це стає можливим навіть за наявності відмінностей у правових системах різних держав. Саме тому міжнародне співробітництво у сфері кримінального правосуддя, включаючи проведення процесуальних дій, набуває сьогодні особливої актуальності й значущості.

Висновки. Відсутність уніфікованих критеріїв, відкритий перелік форм міжнародного співробітництва у кримінальному процесі та залежність їхнього змісту від положень міжнародних договорів спричиняють розбіжності у наукових підходах до класифікації цих форм. Така правова невизначеність ускладнює їх належне застосування та створює потенційні труднощі у міжнародній правовій практиці. Розробка єдиної термінології та впровадження чіткої класифікації форм міжнародного співробітництва сприяли б підвищенню ефективності міжнародної взаємодії у кримінальних справах, забезпечуючи більшу правову передбачуваність та узгодженість дій між державами.

Вбачаємо, що доцільним є виокремлення проведення процесуальних дій як самостійної форми міжнародного співробітництва, оскільки вони мають специфічну правову природу, яка відрізняє їх від інших видів допомоги, і відіграють важливу роль у забезпеченні доказової бази та реалізації правосуддя на міжнародному рівні.

Література:

1. Мудряк Т. О. Міжнародне співробітництво щодо криміналістичного забезпечення розслідування злочинів. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 211-216.
2. Волеводз А. Г. До питання про сутність та зміст міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю. *Міжнародне кримінальне право та міжнародна юстиція*. 2007. № 1. С. 11-20.
3. Підгородинська А. В. Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні: поняття та процесуальні форми. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 4. Том 3. С. 114-118.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. (дата звернення: 10.01.2025)
5. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах. Міжнародний договір від 24.05.1993 р. № 616_174. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/616_174 (дата звернення: 10.01.2025)
6. Kodeks postępowania karnego: Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Dz. U. 1997 Nr 89 poz. 555. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970555Lj.pdf> (дата звернення: 10.01.2025)
7. Антонюк А. Б. Процесуальні засади міжнародного співробітництва при розслідуванні кримінальних правопорушень: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Університет Державної фіскальної служби України. Ірпінь, 2016. 220 с.
8. Зуєв В. В. Кримінальні процесуальні гарантії прав особи при міжнародному співробітництві під час кримінального провадження: монографія. Харків: ТОВ «Оберіг», 2017. 204 с.
9. Ляшук О. М. Особливості міжнародного розшуку осіб, які вчинили кримінальне правопорушення на території України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Університет Державної фіскальної служби України. Ірпінь, 2015. 238 с.
10. Мельников О.І. Виявлення та припинення міжнародним злочинам. Київ: Арт-бюро, 2009. 211 с.
11. Висоцький Б. М. Значення міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій під час кримінального провадження. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціально-гуманітарних та поведінкових наук в умовах воєнного стану*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 25–26 квітня 2023 р.): у двох томах. Том 1 / голов. ред. В. Ф. Пузирний; Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів: Академія ДПтС, 2023. С. 60–62.

Vysotskyi B. Conducting procedural actions during international cooperation in criminal proceedings among other forms of international collaboration

Summary. The article provides analysis of procedural actions within the framework of international cooperation in criminal proceedings. In the context of globalization, international crimes, including transnational organized crime, terrorism, and cybercrime, pose significant challenges to national justice systems. Effective responses to these crimes

require coordinated efforts among states and clearly defined mechanisms of cooperation. The study focuses on procedural actions that ensure both the evidentiary basis and the protection of human rights during criminal proceedings.

The author highlights that international cooperation in criminal proceedings encompasses a broad range of forms, including international legal assistance, extradition, transfer of criminal proceedings, enforcement of sentences, and other measures. These forms are regulated by both Ukraine's national legislation and international treaties, particularly Article 542 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. However, the lack of unified criteria and the open-ended nature of the list of cooperation forms create significant challenges for their practical implementation.

The article provides an analysis of the legal and procedural features of conducting procedural actions in international cooperation. It emphasizes that these actions differ from other forms of cooperation in their legal nature and specific requirements concerning evidence collection, admissibility, and the protection of participants' rights. Such actions include interrogations, searches, expert examinations, document service, and other measures aimed at obtaining or verifying evidence.

The author stresses that procedural actions should be recognized as an independent form of international cooperation due to their distinct legal nature and their critical importance for ensuring effective criminal justice. This distinction not only facilitates improved interaction among states but also strengthens guarantees for human rights and procedural standards. Identifying procedural actions as a separate form contributes to the development of a clear regulatory framework that reflects the specificities of their implementation under international law.

Additionally, the author examines international practices and the legislation of other states, including Poland, concerning the regulation of forms of international collaboration.

In conclusion, the article emphasizes the need to improve Ukraine's legislation regarding the definition and regulation of forms of international cooperation. The author stresses the importance of developing unified terminology and a clear classification of cooperation forms to ensure their effective application.

Key words: international cooperation, procedural actions, criminal proceedings, legal assistance, extradition, international treaties, legal regulation.